

A menekültügyi tolmácsolás sajátosságai Magyarországon egy interjú pilotkutatás tükrében: hat esettanulmány

Bakó Balázs

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem, BTK, Nyelvtudományi Doktori Iskola,
Fordítástudományi Doktori Program

Kivonat: Az ukrajnai háború által kiváltott menekülthullám számos kihívás elé állította és állítja Magyarországot és az Európai Uniót. Ide sorolhatók a nyelvi különbségek, amelyek a tolmácsolás megszervezését is szükségessé tették. A pályaudvarokon eleinte civilek szervezték meg az ellátást és a tolmácsolást. Magyarországon azonban az önkéntes és a professzionális tolmácsok jogállása, képzése, képesítési követelményei, a rájuk vonatkozó etikai szabályok, hivatalos névjegyzéken történő nyilvántartásuk sem rendezett, vagy nem feltétlenül tükrözi a tényleges gyakorlatot. Ennek a gyakorlatnak a tolmácsolástudomány általi feltárása Magyarországon még gyerekcipőben jár. A jelen tanulmányban bemutatott interjú pilotkutatás ehhez a feltáró munkához kíván hozzájárulni. 2024. novemberben és decemberben hat résztvevővel készített félig strukturált interjúk átiratainak tematikus elemzésével a kutatás arra kereste a választ, hogy a tolmácsvégzettséggel és gyakorlattal rendelkező, professzionális tolmácsok milyen kihívásokat, nehézségeket vagy akár pozitív élményeket szereztek az ukrajnai menekültek részére önkéntesen nyújtott tolmácsolási események során, illetve betöltöttek-e egyéb szerepeket is. A további kutatási kérdések a résztvevők által szükségesnek vélt tolmácskompetenciákra és képzésekre vonatkoztak. Az eredmények azt mutatják, hogy a résztvevők egyéb szerepeket is elláttak az adott helyzet és a menekültek szükségleteinek függvényében. A nehézségek, különösen az érzelmi kihívások nagyobb súllyal jelentek meg a résztvevők narratíváiban a pozitív élményekhez képest. A saját nyelvi kompetenciájukat megfelelőnek ítélték, azonban a tolmáctól elvárt semlegesség követelményéhez különbözőképpen viszonyultak. A további képzésekre öt résztvevő nyitott volt, ami a kutatás eredményeinek hasznosíthatóságára mutat rá. A kutatás kvalitatív voltára tekintettel az eredmények nem reprezentatívak a menekültügyi tolmácsok egész közösségére, azonban az interjú mint eszköz alkalmas a jelenség további kutatására.

Kulcsszavak: ukrajnai menekültek, menekültügyi tolmácsolás, közösségi tolmácsolás, interjú pilotkutatás, tematikus elemzés

1. Bevezetés

Az orosz–ukrán háború 2022. február 24-i kezdete óta az ENSZ Menekültügyi Főbiztoságának (UNHCR) adatai szerint 2026. januárig több mint 5 millió személy menekült Európa többi országába. Ebből 2025. november 30-i adatok szerint 64 880 ukrain menekült tartanak nyilván hivatalosan Magyarország területén. Ez a menekülthullám a tolmácsolás biztosítása szempontjából is kihívások elé állította a magyar államot. A pályaudvarokon eleinte önkéntesek és civilek szervezték meg az ellátást és a tolmácsolást, amelyhez a 2015-ös menekült-, illetve migrációs válság már biztosított valamekkora tudást. Magyarországon azonban az önkéntes tolmácsok, illetve a professzionális tolmácsok jogállása, képzése, képesítési követelményei, a rájuk vonatkozó etikai szabályok, hivatalos névjegyzéken történő nyilvántartásuk is „ingtag közjogi alapokon áll”, mivel vagy nincs erre szabályozás, vagy elavult, nem tükrözi a mindennapi gyakorlatot (Ugróczy 2024: 1, Balogh és Eszenyi 2025). A megfelelő szabályozás hiányában a menekültügyi válsághelyzetekben eljáró tolmácsokkal szemben támasztott elvárások, az általuk betöltött szerepek és a szükséges kompetenciák sem kérhetők számon egységesen, és így a nyelvi közvetítés minőségének és sikerességének garantálása sem lehetséges. Mivel az ukrain háború e sorok írásakor még folyamatban van, továbbá a globális migrációs tendenciákat is figyelembe véve – a 2025. júniusi adatok szerint az UNHCR több mint 42 millió menekültet (*refugee*), 67 millió belső menekültet (*internally displaced person, IDP*) és 8 millió menedékkérőt (*asylum-seeker*) tartott számon – hosszú távon várhatóan nem fog csökkenni az Európába érkező menekültek száma, ezért célszerű felkészülni az ezzel járó kihívásokra, a (menekültügyi) tolmácsokra vonatkozó megfelelő szabályozás és képzések kialakításával.

E kihívásokra az Európai Unió is reagált, és egy új migrációs és menekültügyi szabályozási csomagot fogadott el 2024-ben, amely többek között a tagállamok egységesebb fellépését tűzte ki célul, ezért több olyan menekültügyi jogszabályt, amelyet korábban irányelvek tartalmaztak, most már rendeleti szinten, tehát a tagállamok által közvetlenül alkalmazandó módon szabályoztak. Például a nemzetközi védelem iránti eljárási szabályokat tartalmazó 2024/1348. rendelet (Eljárási rendelet) 2026. június 12-től a tagállamokban kötelezővé teszi a menedékkérők személyes meghallgatása során vagy tolmács, vagy kulturális közvetítő (*cultural mediator*) alkalmazását. A kulturális közvetítő olyan szakember, aki elősegíti a kommunikációt (beleértve a tolmácsolást is) különböző nyelveket beszélő és eltérő kulturális háttérrel rendelkező személyek között. A tolmáchoz képest tehát szélesebb és összetettebb, a kulturális sajátosságok magyarázatát is magába foglaló kommunikációs szolgáltatást jelent. Mivel nem bejegyzett szakma, ezért a kulturális mediátorok szerepe nincs egyértelműen meghatározva és elismerve. Ennek következtében a gyakorlat nem követ egységesített etikai kódexet, és nem egyértelműen meghatározott jogi kereteken belül működik.

Magyarországon a bírósági tolmácsolásról vagy az üzleti tolmácsolásról ugyan több empirikus kutatás is született – például Horváth (2017), Puklus (2019), Németh (2024) –, de kifejezetten a menekültügyi tolmácsokról, különösen az ukrajnai háború elől menekülők részére tolmácsolási feladatokat ellátó személyekről tudomásom szerint nem készült empirikus kutatás korábban, pedig a fenti fejleményekre tekintettel aktuális lenne e terület tudományos feltárása, különösen a tolmácsolástudomány szempontjából. Tóth Judit és Bernát Anikó a 2022-ben megjelent tanulmányukban hivatkoznak a TÁRKI Omnibusz 1000 fős országos reprezentatív mintán végzett felmérésére 2022 áprilisából, amelyben szerepelt az alábbi kérdés is: „Segített-e Ön személyesen az alábbiakban Ukrajnából menekülőknél a jelenlegi válság, háború idején, aki rokona, korábbról ismert barátja, ismerőse vagy idegen, korábbról nem ismerte?” A segítség lehetséges módjai között szerepel a tolmácsolással történő segítségi mód is, eszerint a válaszadók 2,4%-a nyújtott segítséget önkéntes tolmácsolással (Tóth és Bernát 2022: 361–362). Azonban ez a felmérés általában vizsgálta az önkéntességet a magyar társadalomban, és a kvalitatív adatokra, azaz a kvantitatív adatok mögötti mélyebb okokra nem tud rávilágítani (Károly 2022: 39). Látható viszont, hogy a magyar lakosságra vetítve a válaszadók néhány százaléka is több tízezer embert jelent, amely mintakutatás tárgyát képezheti, és amely minden bizonnyal magába foglal képzett és képzetlen tolmácsokat is. A jelen tanulmányban bemutatott interjúk pilotkutatás ezt a kutatási űrt szándékozta valamennyire betölteni.

Magára a menekültügyi tolmácsolásra a vonatkozó jogforrások – elsősorban a menekültek helyzetére vonatkozó 1951-es Genfi Egyezmény és annak 1967-es Kiegészítő Jegyzőkönyve, valamint a fentebb is említett EU-s jogszabályok – és a tolmácsolástudományi szakirodalom – Wadensjö (2009), Mason (2009), Hale (2015), Merlini (2015), Tipton és Furmanek (2016) – alapján a következő munkadefiníciót alakítottam ki az itt ismertetett kutatás céljára. A menekültügyi tolmácsolás a közösségi tolmácsolás egyik fajtája, amelynek során a nemzetközi védelemben részesülő vagy azért folyamodó személyek részére történik a tolmácsolás különböző intézményi keretekben (közigazgatási szerv, idegenrendészeti hatóság, rendőrség, bíróság, egészségügyi intézmény, oktatási intézmény stb.), önkéntesen (fizetség nélkül) vagy professzionálisan (fizetésért), képzett vagy képzetlen tolmácsok által. Felmerülhet a definícióval kapcsolatban, hogy vannak olyan határesetek, amelyek besorolása kérdéses lehet. Ilyen például a pályaudvaron történő tolmácsolás, mivel a pályaudvar intézményként történő meghatározása megkérdőjelezhető, azonban a pályaudvaroknak is van tulajdonosa, üzemeltetője, személyzete stb., ezért az ezeken a színtereken történő tolmácsolási eseményeket is a menekültügyi tolmácsolás előbbi definíciójába tartozóként kezeltem/kezelem, így az kellően tág és rugalmas egy feltáró jellegű kutatás szempontjából.

2. Az interjú pilotkutatás módszertana

A kutatás feltáró jellegű kvalitatív interjú kutatás volt hat, általam korábban nem ismert, gyakorló (professzionális) tolmáccsal (öt nő és egy férfi), akik tolmács- és fordító végzettséggel is rendelkeznek, de az ukrainai menekültek részére önkéntesként is biztosítottak nyelvi közvetítést. A kutatás arra kereste a választ, hogy mit tudhatunk meg az adott jelenségről (menekültügyi tolmácsolás), és egy általános képet kívánt alkotni a vizsgálat tárgyáról; előzetes hipotéziseket nem fogalmazott meg (Hale és Napier 2013: 8). A kutatási kérdések a következők voltak:

- (1) Milyen szerepeket töltenek be a menekültügyi tolmácsok?
- (2) Milyen kompetenciákkal rendelkeznek a menekültügyi tolmácsok?
- (3) Milyen kihívásokkal szembesülnek az önkéntes menekültügyi tolmácsok?
- (4) Milyen menekültügyi tárgyú képzéseken vettek vagy vennének részt az önkéntes menekültügyi tolmácsok?

A fenti kérdések megválaszolására szolgáló eszköz egy félig strukturált kérdésekre épülő interjúprotokoll volt (lásd melléklet), vagyis az előre megírt, 16 kérdés mellett helyet kapott az improvizáció is (Eszenyi 2022: 85). Az interjúátiratokat tematikus elemzésnek vettem alá, hogy az egyedi/egyéni sajátosságok, a jelenségek mélyén vagy a mögöttük rejlő folyamatok, okok feltáruljanak (Károly 2022: 39). A feltáró célú kutatás a megfigyelő kutatások kategóriáján belül – tehát nem kísérleti kutatásról van szó – olyan kutatást jelent, ahol nincsenek hipotézisek, hanem egy általános képet szeretnénk alkotni arról, mi jellemző a megfigyelt jelenségre. Szintén a megfigyelő kutatások kategóriájába sorolható a fókuszált elemző kutatás, amely egy konkrét jelenségre fókuszál az adatgyűjtés és a begyűjtött adatok elemzése során, például interjúk felvétele egy konkrét témáról (Seresi 2024: 281–282). Az itt ismertetett pilotkutatás tehát ebből a szempontból a fókuszált elemző kutatással is rokon vonásokat mutat.

A kvalitatív kutatások hitelességének négy kritériuma van: hihetőség, transzferabilitás, következetesség és bizonyíthatóság. A hihetőségre az interjúk pontos, szó szerinti átírásával és a releváns részek szó szerinti idézésével törekedtem. A transzferabilitást a már említett interjúprotokoll, illetve a kutatás részletes leírása biztosítja. A következetességet az biztosítja, hogy az eredmények összhangban vannak az elemzés módszerével, bár a megbízhatóságot korlátozza a kettős/többszörös kódolás hiánya. A bizonyíthatóság érdekében törekedtem az objektivitásra és az elfogulatlanságra (Károly 2022: 43). Az interjúátiratok tematikus elemzésével a célom az volt, hogy azonosítsam az interjúkon átívelő témákat. A téma olyan mintázat, amely a kutatási kérdésekhez kapcsolódóan valamilyen jelentős vagy érdekes adalékkal szolgál. Braun és Clarke (2006) hatlépcsős elemzését alkalmaztam: az átiratokat többször átolvastam, hogy alaposan megismerjem a korpuszt; ehhez a magyar nyelvhelyesség

szabályainak megfelelő, szó szerinti átirást vettem alapul. A közléshez annyiban szerkesztettem meg az idézeteket, hogy azok ne tűntessék fel méltánytalan színben a résztvevőket (Seidman 2002: 172).

A kódolás során először annak alapján jelöltem manuálisan színekkel a szövegek releváns részeit, hogy mennyiben tartalmaznak valamilyen válaszelemet az egyes kutatási kérdésekhez kapcsolódóan, majd ezeket a részeket ismét átnéztem, ismétlődő szavakat, szókapcsolatokat keresve, a kontextust is figyelembe véve; ezek után témákat azonosítottam, amelyeket aztán ellenőriztem a koherencia szempontjából, végül rögzítettem az így letisztult témákat és rendszerben mutatom be őket. A kutatási kérdésekhez szorosan nem kapcsolódó témákra, motívumokra is nyitott voltam, hogy az interjú az interjúalanyok hangját, saját narratíváját jelenítse meg (Hale és Napier 2013: 97). Braun és Clarke azonban felhívják a figyelmet arra is, hogy még a résztvevőket a saját hangjukon megszólaltató megközelítés (*giving voice approach*) is magában foglalja a kutató választásait, döntéseit, amelyek azt tükrözik, ahogyan a kutató gondolkodik az adatokról (2006: 6–7). Ezért az egyes szám első személyben történő fogalmazással szándékozom transzparenssé tenni a kutatásban játszott aktív szerepemet (2006: 29). A megközelítem esszencialistának/realistának tekinthető, amennyiben a valóságot a résztvevők tapasztalatai alapján kívánom megjeleníteni (2006: 9). A tematikus elemzés során a deduktív (teoretikus) módszert alkalmazom, amely az adatoknak csak a kutatási kérdésekhez kapcsolódó jellemzőit kódolja (2006: 12). A témák előfordulását, gyakoriságát (*prevalence*) az alapján vettem figyelembe, hogy hányszor említették a résztvevők (2006: 10). Az eredmények esettanulmányként való bemutatását az indokolja, hogy a tanulmány a vizsgált társadalmi jelenség (menekültügyi tolmácsolás) narratív leírásáról számol be, a kutatásban résztvevő tolmácsok egyedi, sajátos eseteinek megértése céljából. Nem absztrakt jelenséget kíván megérteni, hanem a tolmácsok saját szerepfelfogásait tárja fel, és eredményei nem általánosíthatóak (Golnhofer 2001: 23–24).

A pilotkutatás korlátját képezi, hogy kis mintán (hat fő) alapult, azonban a kvalitatív kutatás célja – ahogy fentebb már utaltam rá – nem reprezentatív eredmények produkálása, hanem egyedi/egyéni sajátosságok, a jelenségek mélyén vagy a mögöttük rejlő folyamatok, okok feltárása (Károly 2022: 39). Az interjúkhoz kényelmi mintavétel, illetve hógolyó módszer (*snowballing*) (Eszenyi 2022: 79) útján találtam résztvevőket. A kutatás az ELTE kutatásetikai iránymutatásainak betartásával valósult meg, a résztvevők beleegyezési nyilatkozatot és adatvédelmi tájékoztatót is kaptak. A jelen tanulmányban kódokkal fogok hivatkozni rájuk. Az interjúk 2024. november–decemberben készültek. A résztvevők összesített demográfiai adatai, illetve az interjúk hossza az 1. táblázatban láthatók.

1. táblázat: A résztvevők demográfiai jellemzői és az interjúk hossza

Résztvevők	Nem	Van-e tolmács végzettsége/vizsgája	Nyelvek, amelyeken menekülteknek tolmácsolt	Interjúk hossza (perc)
T1	nő	igen	orosz, ukrán	25
T2	nő	igen	orosz, ukrán	26
T3	nő	igen	orosz, ukrán, angol	24
T4	férfi	igen	orosz, ukrán	38
T5	nő	igen	angol	24
T6	nő	igen	orosz, ukrán	42

3. Eredmények és elemzés

Az eredmények értelmezéséhez az alábbi szerzőkre és fogalmakra támaszkodom. A szerepekkel kapcsolatban Buda Béla úgy fogalmaz, hogy a szerep „általánosságban egy viszonyformában vagy interakcióban az egyik személyre érvényes normák összessége” (1986: 39). Egy személy egyszerre több szerepet is betölthet. A szerepeket kiváltó viszonyok és helyzetmeghatározások a társadalmi struktúrából következnek, illetve intézmények és szervezetek határozzák meg, valamint az együttélés hagyományának tradicionális normarendszere, azaz a kultúra írja elő őket (*ibid*). A tolmácsok által betöltött szerepek kapcsán orosz menekültek svéd hatóságok általi meghallgatását elemző kutatásaira támaszkodva már Wadensjö (1992) kimutatta, hogy a tolmácsok szerepe túlmutat a pusztán fordításon, mivel a nyelvi közvetítés és a koordináció aspektusai egyszerre vannak jelen. A jelen pilotkutatás azonban nem menekültügyi meghallgatások megfigyelésével készült, ezért a tolmácsok által betöltött szerepek itt a nyelven kívüli tényezőkre, illetve adott esetben a konkrét tolmácsolási eseményen kívüli feladatokra utalnak. A lehetséges betöltött szerepekkel kapcsolatban Hale (2008) tipológiájának adaptálási lehetőségét is vizsgálom. A tolmácsszerep-tipológiáját elsősorban a bírósági tolmácsokra alakította ki (lásd 2. táblázat), de lehetséges, hogy a közösségi tolmácsok egyéb csoportjaira – a kutatás témája szempontjából a menekültügyi tolmácsokra – is alkalmazható.

2. táblázat: Hale (2008) tolmácsszerep-tipológiája (saját fordítás)

A szerep leírása	A szerep megnevezése	A pontosságra vonatkozó elvárás	A pártatlanságra vonatkozó elvárás
segíti a kisebbségi nyelvet beszélő felet, hogy a lehető legjobb módon mutassa be az ügyét	a hatalommal nem rendelkező fél érdekének képviselője	közepes	nincs (elfogult a kisebbségi nyelvet beszélő fél felé)
a szolgáltatást nyújtó felet/intézményt segíti; az intézmény munkatársaként lép fel	a hatalommal rendelkező fél érdekének képviselője	közepes	nincs (elfogult a hivatalos/többségi nyelvet beszélő fél felé)
önálló harmadik szereplőként lép fel az interakcióban, és ő dönti el, mi hangozzon el vagy mi ne hangozzon el	kapuőr (egyedül a tolmács a hatalommal rendelkező fél)	alacsony	egyik fél irányában sem elfogult, a tolmácsé a hatalom
a felek közti hatékony kommunikáció biztosítása	szűrő, felerősítő, tisztázó, a beszédet előmozdító szerep	közepes – magas (csak a tartalom)	pártatlan, mindkét felet „segíti” a tolmács
elhárítja a nyelvi akadályokat, és olyan helyzetbe hozza a kisebbségi nyelvet beszélő felet, mint amilyenben a hivatalos/többségi nyelvet beszélő fél is van	a forrásnyelvi kijelentéseket hűen visszaadó tolmács	magas (tartalom és stílus)	pártatlan, a kommunikációért maguk a kijelentéseket tevő felek a felelősek

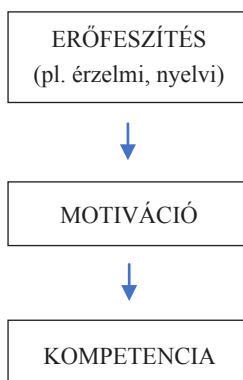
Hale (2008) öt szerepet különít el, attól függően, hogy a pontosságra és a pártatlanságra vonatkozó elvárások szerint hogyan viszonyul a tolmács a felekhez. Az interjúk átiratainak tematikus elemzésével szándékozom feltárni, hogy mit gondolnak a résztvevő tolmácsok a menekültügyi tolmács pontosságára és pártatlanságára vonatkozó elvárásokról, és így a tolmácsolás során általuk betöltött szerepekről.

A kompetenciák kategorizálásánál Kaczmarek (2010) kompetenciamodelljét veszem alapul. A közösségi tolmácsok vonatkozásában az egyéni kompetencia összetevőiként határozza meg a motivációt (*motivation*), a készségeket (*skills*) és a tudást (*knowledge*), figyelembe veszi továbbá a tolmácsolási esemény kontextusát (*context*), az elvárásokat (*expectancies*) és az eredményeket (*outcomes*) is, az elemzés pedig az egyéni rendszer (*individual system*) és az epizodikus rendszer (*episodic system*) szintjein végezhető el az alapján, hogyan ítélik meg egyrészt maguk a tolmácsok általánosságban a saját motivációjukat, készségeiket és tudásukat (ez az egyéni rendszer szintje), továbbá hogyan ítéli meg a tolmács kompetenciáját egy konkrét tolmácsolási szituáció alapján a szolgáltató (*service provider*) és az ügyfél (*service recipient*) (2010: 92–93). Mivel a jelen kutatás tolmácsokkal készült interjúkon ala-

pult, számunkra most az egyéni rendszer szintjén történő elemzés releváns, de jövőbeli kutatások során a többi fél nézőpontja is kutatás tárgyát képezheti, például a szolgáltató lehet az idegenrendészeti hatóság, az ügyfél pedig a menedékkérő.

Amikor az elemzésben motivációról van szó, figyelembe kell venni, hogy erre sincs egységes definíció, de a legtöbb kutató szerint a motiváció „az emberi cselekvés erősségét és irányát írja le, vagyis azt, hogy miért egy bizonyos cselekvési sort választ az ember, mennyire kitartó, és mennyi energiát hajlandó az adott cselekvésre fordítani” (Csizér 2020: 11). Ez alapján Gile (2009) erőfeszítés-modelljének (amely a szinkrontolmácsolásra jellemző erőfeszítéseket írja le) analógiájára és Kaczmarek (2010) fentebb tárgyalt modelljének felhasználásával ki lehet alakítani egy olyan modellt, amelynek keretében elemezhető, hogy a menekültek részére önkéntes tolmácsolást vállaló személyek miért döntöttek úgy, hogy fizetség nélkül a szabadidejükből és energiájukból erre áldoznak. Ezt a modellt az 1. ábra szemlélteti:

1. ábra: Az önkéntes menekültügyi tolmácsolás „erőfeszítés-modelljének” vázlata

A javasolt modell szerint az erőfeszítés a motiváció fogalmának kulcselemeként – mint amely a menekültügyi tolmácsok által tapasztalt kihívások (pl. érzelmi, nyelvi) leküzdésére vonatkozik – beilleszthető lenne Kaczmarek (2010) fentebb bemutatott tolmácskompetencia-modelljébe.

Az elemzés szempontjából releváns még Mona Bakernek a fordítás és a tolmácsolás narratívaelméleti megközelítését tárgyaló műve (Baker 2006). Ebben négyféle narratívát különböztet meg: ontologikus (*ontological*), publikus (*public*), elméleti (*conceptual/disciplinary*) és metanarratívát (*meta/master-narrative*) (2006: 28). A jelen kutatás szempontjából különösen az egyén saját történetére vonatkozó ontologikus narratívák és a kutató által alkotott fogalmakra és elbeszélésekre vonatkozó elméleti narratívák relevánsak. Az ontologikus narratívák elsősorban a menekültügyi tolmácsok saját elbeszéléseit jelenítik meg, de a tolmácsok és a tolmácsolási esemény többi résztvevője által elmondott narrációk egyfajta kollektív/közös (*collective/*

shared) narratívává is összeállhatnak. Az elméleti narratíva az ezekről alkotott saját kutatói értelmezésemet jelentené. A publikus narratívák – amelyek nem azonosak a kollektív/közös (*collective/shared*) narratívákkal – mint az egyéni szint felett álló intézmények (család, vallási közösség, média, nemzet stb.) által terjesztett történetek (2006: 33) vizsgálata a jelen kutatás kereteit szétfeszítené, de jövőbeli kutatások tárgya lehet. A következőkben az egyes tolmácsok profilját és az általuk említett témákat és altémákat ismertetem, illetve elemzem. A szó szerinti idézeteket idézőjelek között adtam meg. A téma mint elemzési kategória az előző fejezetben megadott definíciójából következően, továbbá terjedelmi okokból témaként az összegzésben csak azokat az említéseket azonosítottam és jelenítettem meg, amelyek mindegyik résztvevő narratíváján átívelnek, így közös tapasztalatnak mondhatók, de a közös tapasztalattól lényegesen eltérő, „kiugró” adatok említésére is kitérek. A kódok és így a témák között lehetnek átfedések (például ugyanazon szerephez kapcsolódhatnak pozitív és negatív érzések, élmények is), azonban bizonyos tendenciák jól kirajzolódnak.

3.1. A T1-es kódú résztvevő

A középkorú hölgygel a budapesti munkahelyén találkoztam a munkaideje után. Munkanyelvi elsősorban az orosz és az ukrán, de angolul is tud. Első egyetemi diplomáját Ukrajnában szerezte. Szakfordító és tolmács képesítést az ELTE-n szerzett, továbbá rendelkezik egyéb végzettséggel is (protokoll és nemzetközi kapcsolatok szakembere). Az ukrainai menekültek részére már a válság legelejétől, 2022 februárjától tolmácsolt, elsősorban orosz nyelven, mert „arra volt szükség”, „azon szólaltak meg”. Az általa elmondottak a következő nagyobb témákba sorolhatók (az említések a 3. táblázatban feltüntetett száma alapján):

3. táblázat: A T1 által említett témák és azok prevalenciája

Témák/ említések	szervezeti kapcsolatok	kompetenciák	szerepek	negatívumok	pozitívumok
	41	24	18	16	2

A különböző szervezetek kapták a legtöbb említést, ezeket hol konkrétan, hol általánosságban említette T1: az állam, a Vöröskereszt, a Migration Aid, a Semmelweis Orvostudományi Egyetem (SOTE), a katasztrófavédelem, a rendőrség, az orvosi rendelők, a Menedék Egyesület, a bíróságok, a reptér, a pályaudvarok (Keleti és Nyugati), a BKV, a civil szervezetek, a BOK Sportcsarnok (ahol az Ukrajnából érkező menekülteket az állam elhelyezte), a SZOFT (Szabadúszó Fordítók, Tolmácsok Egyesülete), a MÁV, az önkormányzatok és a hatóságok.

A második leggyakoribb téma a tolmácskompetenciákat érintette. Kaczmarek (2010) alapján a motivációt is a kompetenciák témáján belül tárgyalom, így ez a kom-

petencia kapta a legtöbb említést e témán belül. Ezen belül is a hasznosság tudata, a segíteni akarás és a kötelességtudat dominálnak. Megjelenik még a technológiai kompetencia (a telefon és az internet használata), továbbá itt említendő a semlegesség követelménye is, amelyet T1 különösen fontosnak tart: „Semlegesnek nehéz maradni, de nem engedem be [az érzelmeket] a munkafolyamatba, mert kiéget, és nincs hasznom utána, akkor nem tudok segíteni senkinek, ha fel kell locsolni ebben a dologban.” T1 szerint szükséges még az empátia, a szakmaiság és a figyelem.

A szerepeket tekintve T1 elsősorban tolmácsként tekintett magára, de ételosztóként és koordinátorként is önkénteskedett, továbbá egy alkalommal említette a kulturális közvetítő szerepet is. Ami a negatívumokat illeti, mint látható a táblázatban, magasabb említésszámmal jelenik meg T1 narratívájában a pozitívnak mondható élményekhez képest. A legnagyobb nehézséget az érzelmi kihívások jelentették (ez átfedést mutat a semlegességre vonatkozó előbbi idézettel). Nehézséget okoztak még a szervezés hiányosságai, a COVID, és az időtényező, amikor sürgetik a tolmácsolást. Pozitívumként élte meg a lakosság és a hatóságok segítőkészségét (az említett szervezési problémák ellenére), továbbá azt, hogy összevetve saját helyzetét a menekültekével, tudatosult benne az otthon értéke. Arra a kérdésre, hogy részt vett-e már menekültügyi tolmácsolással vagy menekültügyi ismeretekkel kapcsolatos képzésen vagy workshopon, igennel felelt, és a jövőben is nyitott lenne ilyen képzésre.

3.2. A T2-es kódú résztvevő

A következő tolmács hölgygel Teams-en beszéltem, otthoni számítógépén csatlakozott be. Nyugdíjas, azonban még mindig vállal tolmácsolást és fordítást. Diplomáit Magyarországon és Németországban szerezte, dolgozott a Szovjetunióban is. Rendelkezik fordító- és tolmácsvizsgával is orosz és ukrán nyelvekből. Ő is ott volt a budapesti busz- és vonatpályaudvarokon már a menekülthullám legelejétől kezdve. Az általa elmondottak tematikus szempontból a következő táblázatban összegezhetők:

4. táblázat: A T2 által említett témák és azok prevalenciája

Témák/ említések	kompetenciák	szervezeti kapcsolatok	negatívumok	szerepek	új kutatási téma
	16	12	12	8	1

T2-nél a kompetenciák témája kapta a legnagyobb említésszámot a beszámolójában. Itt említette a nyelvtudás fontosságát, ami viszont szerinte a menekültügyi krízishelyzetekben a B2-es szintet jelenti: „Lehet nyelvi kihívás, hogyha egy laikus csinálja. Hogyha egy profi csinálja, nyelviileg ez nem okoz problémát, mert általában a témakörök a B2 szinten túl nem mennek tovább.” Ő is említi a technológiai kompetenciát, különösen a telefonos tolmácsolás kapcsán, továbbá fontosnak tartja a tapasztalatot.

A semlegességet viszont nem tekinti minden körülmények között tarthatónak: „Nem gondolom, hogy a tolmácsnak mindig semlegesnek kell lenni, és pókerarcra elviselni bármilyen rossz is a helyzet, ha morálisan nem elfogadható a helyzet.” Említi még a jólneveltséget és a határozottságot is. Az önkéntesség motiváló tényezőire kevésbé reflektált, saját motivációiról nem sokat árult el, azonban egy idézet utal a kötelességtudatra, bár negatív megfogalmazásban: „Úgy nem kell segíteni, hogy közben én utállak, de közben segítek.”

A szervezetek kapták nála a második legtöbb említést. Az alábbi szervezeteket említette: a SOTE, a rendőrség, az egyes alapítványok, a privát klinikák, a bíróság, a pályaudvarok (vasút és busz), a SZOFT, a börtönök, az ügyészség és a „bolondokháza” (értve ez alatt a pszichiátriai intézményeket). A negatívumok között beszélt az érzelmi kihívásokról, az időskorról, a nemek közti feszültségekről, különösen egészségügyi tolmácsolási kontextusban, továbbá ő is említette a szervezési nehézségeket, és egyszer a nyelvtudás is megjelenik ebben a kontextusban mint kihívás. Hivatkozott még a jogi szabályozás hiányosságaira, de ezzel a bírósági tolmácsok személyének védelmére utalt. Pozitív élményt nem említett. Az általa betöltött szerepek a tolmácsoláson kívül a koordinátor, a segítő és a pszichológus voltak. Meglepő volt az a más interjúalanyoknál hiányzó téma, hogy a menekültügyi tolmácsolás nem annyira fontos kutatási terület, részben azért, mert ez csak egy kisebb szeletét teszi ki T2 tevékenységének, másrészt, mert reméli, hogy a jövőben sem lesz rá nagyobb szükség, harmadrészt pedig azért, mert tapasztalatai alapján vannak fontosabb és sürgősebb problémák is. Arra a kérdésre, hogy részt vett-e már menekültügyi tolmácsolással vagy menekültügyi ismeretekkel kapcsolatos képzésen vagy workshopon, igennel felelt, de idős korára hivatkozva a jövőben nem venne már részt hasonló képzéseken.

3.3. A T3-as kódú résztvevő

A középkorú hölgygel szintén Teams-en folytattam az interjút. Szakfordító és tolmács vizsgáit az ELTE-n tette le. Két éve szabadúszó, előtte egy cég alkalmazásában állt tolmácsként 2006-tól. A menekülteknek ukrán és orosz nyelven is tolmácsolt. Tud angolul is, azonban angoltudása megkopott. A magyar nem anyanyelve, ez részben magyarázhatja, hogy a vele készült interjú volt a legrövidebb. Az alábbi témákat azonosítottam.

5. táblázat: A T3 által említett témák és azok prevalenciája

Témák/ említések	szerepek	szervezeti kapcsolatok	kompeten- ciák	negatívum- ok	pozitívum- ok	menekült- kategóriák
	20	17	11	2	2	2

A szerepeken belül T3-nál a tolmácsolási tevékenység 13 említéssel dominánsnak tűnhet, azonban ezt élesen megkülönbözteti az egyéb segítő tevékenységektől, amelyekről úgy ítéli meg, hogy többségében ezek tették ki feladatai nagyobb részét: „Inkább útbaigazítás volt, mint tolmácsolás.” A koordináción belül kísérelésről, útbaigazításról és ügyintézésről tett említést. A második leggyakoribb témán belül az alábbi szervezeteket említette: a pályaudvarok, a kórházak, az orvosi rendelők, a segélyszervezetek, a hatóságok, a SOTE, a fordítóirodák, a bíróságok, a börtönök és a CEU (*Central European University*).

A kompetenciákon belül a motiváció dominál, itt megjelenik az angol nyelv gyakorlásának lehetősége is. Említi a technológiai kompetenciát (telefon és közösségi média), valamint a semlegességet, bár inkább csak implicit módon: „Nem ítélek.” Hangsúlyt fektet az önképzésre és a nyelvtudásra is, amely neki anyanyelvüként nem okozott kihívást. Negatívumként említi az időhiányt (főállása miatt kevesebbet tudott önkéntesen tolmácsolni, mint szeretett volna), és beszámol egy esetről, amely rossz érzést hagyott maga után, mivel nem sietett egy kétségbeesett, tolmácsért kiáltó hölgy segítségére. Pozitívumként élte meg, hogy önkéntes tolmácsként kevésbé stresszelt, és az angolt is tudta gyakorolni (ami a motivációknál is kódolva volt).

T3-nál jelentek meg először a különböző nemzetközi védelemre jogosító státuszokra vonatkozó terminusokon kívül a köznapi, laikusok által használt kifejezések, a „gazdasági menekült” és az „igazi menekült” megkülönböztetésében. Arra a kérdésre, hogy részt vett-e már menekültügyi tolmácsolással vagy menekültügyi ismeretekkel kapcsolatos képzésen vagy workshopon, nemmel felelt, de a jövőben érdekelnék hasonló események.

3.4. A T4-es kódú résztvevő

A középkorú férfival Teams-en keresztül bonyolítottam le az interjút, ő otthonából csatlakozott be. Szlavisztika szakos diplomáját a Debreceni Egyetemen szerezte 2010-ben, de korábban is dolgozott már tolmácsként és idegenvezetőként orosz és ukrán nyelven. Az angolt korlátozottan használja, nem munkanyelve. A 6. táblázat mutatja a témák megoszlását.

6. táblázat: A T4 által említett témák és azok prevalenciája

Témák/ említések	kompetenciák	szervezeti kapcsolatok	szerepek	negatívumok	menekült- kategóriák
	29	26	17	12	7

T4 számos kompetenciát említ, ezzel ez a téma került az első helyre nála. Megjelenik a kötelességtudat, a fizetés és a kíváncsiság, sőt, még az országimázs javítása is mint motivációk. Ő is említi a technológiai kompetenciát, az önképzés fontosságát, a ha-

bitust (ezt a férfi mivolttal hozta összefüggésbe), a problémamegoldó képességet, a kapcsolati tőkét, a semlegességet, az empátiát, a fizikai állóképességet, a pontosságot és a titoktartást. A második legnagyobb említésszámmal a következő intézményi szereplők kerültek szóba: általánosságban öt alkalommal beszélt „szervekről”, ezen kívül említette a pályaudvarokat, a Fővárosi Önkormányzatot, a SOTE-t, az idegenrendészetet, a rendőrséget, a Cordelia Alapítványt, az ENSZ-t, a kórházakat, a BOK-csarnokot, a médiát és az egyházakat.

T4 is többféle szerepet töltött be a tolmácsoláson kívül: pszichológus, tanácsadó, koordinátor, besegítő/beugró, fordító/lektor és ételosztó. Pozitív tapasztalatokat T2-höz hasonlóan T4 sem említett. Esetleg az ügyféllel való viccelődés jöhetne szóba, de azt nem kifejezetten a menekültekkel kapcsolatban említette, hanem általánosságban beszélt arról, hogy van, amikor viccelődik ügyfelekkel. Negatív tapasztalatot jelentett viszont számára az érzelmi kihívás, az éjszakázás, illetve említette még a nyelvi korlátokat (az angol tekintetében, bár ezt a 2015-ös válsággal kapcsolatban), a COVID-járványt, az időhiányt és az anyagi kiesést (a fizetős munkából az önkéntesség idejére).

T3-hoz hasonlóan nála is megjelentek a menekültek különböző megnevezései. Itt abból a szempontból érdemes elemezni ezt, hogy megjelenik a saját, ontologikus narratíva és a publikus narratíva különbözősége. T4 is él a laikus szóhasználattal, és beszél „klasszikus menekültekről”, „gazdasági menekültekről”, „valódi menekültekről”, „áttelepült személyekről” és „bevándoroltakról”. T3-hoz hasonlóan T4 is empátiával viszonyult a közbeszédben negatív asszociációkkal járó „gazdasági menekült” kategóriába sorolt személyekkel kapcsolatban: „Elfogadom, hogy egy kisebb része gazdasági menekült is. Ők is emberek.” Egy másik helyen így fogalmazott, keverve a jogilag szabályozott és a laikusok, illetve a politika által használt kategóriákat: „Nem klasszikus menekülteknek kell tolmácsolni, hanem inkább vagy gazdasági menekültek kategóriába tartozóknak, a jelenlegi kormány-narratíva és szakterminológia szerint, vagy pedig még korábban ide vándorolt, áttelepült és különböző nehézségekkel küszködő egyéneknek.” Ha ezt összevetjük azzal, hogy a szaknyelvi terminológiát elsősorban önképzéssel sajátította el, akkor felvethető, hogy szervezett oktatás keretében jobban átadhatók lennének a nemzetközi védelem különböző módzataira vonatkozó ismeretek. Erre vonatkozó kérdésekre egyébként azt válaszolta, hogy nyitott lenne ilyen (tovább)képzésekre. Arra a kérdésre, hogy részt vett-e már menekültügyi tolmácsolással vagy menekültügyi ismeretekkel kapcsolatos képzésen vagy workshopon, nemmel válaszolt, de érdekelnék jövőbeli képzések, workshopok.

3.5. A T5-ös kódú résztvevő

A következő résztvevő (Zoomon) egy középkorú hölgy volt, aki a tolmácsolás mellett színházi rendezőként is dolgozik. Rendelkezik tolmács diplomával. Mivel angol és francia nyelven szokott tolmácsolni, oroszul csak régen tanult, ezért eredeti szán-

déka szerint nem tolmácsként ment segíteni az ukrajnai menekülteknek; a kommunikációt sokszor „kézzel-lábbal” oldották meg, illetve Google Fordítóval. Érdekes módon egy ponton úgy utal magára, mint „kulturális közvetítő Google Fordítóval”. Egy-egy alkalommal azonban előfordult, hogy az adott menekült tudott franciául vagy angolul. Egyébként egy civil szervezethez csatlakozva önkénteskedett műszakvezetőként irányítási, szervezési feladatokat is ellátva, például szállásszerzés, továbbutaztatás, jegyvásárlás és a tolmácsok koordinálása. Az alábbi témákat és altémákat azonosítottam:

7. táblázat: A T5 által említett témák és azok prevalenciája

Témák/ említések	kompetenciák	szerepek	szervezeti kapcsolatok	negatívumok	pozitívumok
	29	18	18	10	5

Ismét csak a legnagyobb említésszámú témával kezdve az elemzést, a T5 által említett kompetenciák a következők voltak: a motiváción belül segítőkész szándék, felháborodás az állami szervezés hiányosságain, kötelességtudat, érdeklődés más kultúrák iránt és a fizetés (egyes civil szervezeteknél). Megjelenik az ő narratívájában is a technológiai kompetencia, a szervezőkészség és a semlegesség. Ez utóbbit, T2-höz hasonlóan, nem tartja abszolút követelménynek:

Egy segítőkész voltam, aki a teljes szívvel jelen volt, és ha kellett, megölelt, és ha kellett, vigasztalt, és tökéletesen tudtam, hogy miket tanultam a tolmácsiskolában, és a legnagyobb lazasággal dobtam félre az egészséget, mert ott abban a helyzetben jelentősen többre volt azoknak az embereknek szüksége.

A semlegesség témája átfedést mutat az empátiával is. T5 említi továbbá a tapasztalatot mint előnyt. A tolmácsszerep hét helyen került elő az általa elmondottak során, de betöltött még koordinátori, ételosztó és pszichológusi szerepeket is. Az általa említett szervezetek a következők voltak: a pályaudvarok, a BOK Cszarnok, a Vöröskereszt, a Máltai Szeretetszolgálat, a menekültszállók, a bíróságok, a rendőrség, a börtönök és a gyermekvédelem intézményei.

A negatívumok között említette az érzelmi kihívásokat, a szervezés nehézségeit, a nyelvi akadályokat (az orosz nyelvtudás hiánya), a kulturális különbségeket, a COVID-ot, a generációs különbségeket, az időhiányt és a magánéleti problémákat. Pozitívumként azonosítható, amikor arról számol be, hogy barátságokat tudott kialakítani; megtalálta azt a posztot, amelyben a legtöbbet tudott segíteni; sikeresen oldott fel konfliktusokat, míg neki magának nem volt konfliktusa senkivel; beleélő képességének köszönhetően nagyobb volt iránta a bizalom, és így nagyobb segítséget tudott nyújtani. Korábban T5 sem vett részt menekültügyi tolmácsolással vagy menekültügyi ismeretekkel kapcsolatos képzésen vagy workshopon, de a jövőben nyitott lenne rá.

3.6. A T6-os kódú résztvevő

A hatodik résztvevő egy középkorú hölgy volt, vele is Teams-en rögzítettem a felvételt. A vele készült interjú volt a leghosszabb, 42 perc. Rendelkezik tolmácsvizsgával az ELTE-ről, és nemzetközi kommunikációs szakemberként is végzett. Alapvetően ukrán és orosz nyelveken dolgozik, de angolul is tud. Önkéntesként már a kezdetektől, a 2015-ös évben az akkori válság során is segített a menekülteknek. A következő témák bontakoztak ki az interjú során:

8. táblázat: A T6 által említett témák és azok prevalenciája

Témák/ említések	szerepek	szervezeti kapcsolatok	kompe- tenciák	negatívumok	pozitívumok	menekült- kategóriák
	37	32	23	22	6	1

A szerepek között a tolmácsoláson kívül megjelent T6-nál is a koordinátori munka, a pszichológus (T4 mellett T6-nál jelent meg legtöbbször ez a szerep, a menekült történeteinek meghallgatása és a menekültek megnyugtatása formájában), az ételosztó és a recepciós is. A következő szervezeteket említette: a pályaudvarok, a BOK Csarnok, a Máltai Szeretetszolgálat, a Medcover, a SOTE, a kormány, a Migration Aid, a menekültszállók, az idegenrendészet, a szakmai szervezetek, a rendőrség, a katasztrófavédelem, a BKK, a tűzoltóság, a mentők, az orvosok, az egyházak, a Vöröskereszt, a MÁV és a média.

A kompetenciákon belül motiváló tényezők voltak: a fizetés (bár nem az önkéntesség esetén, hanem éppen azzal szembeállítva) és a kötelességtudat. Megjelenítette a technológiai kompetencia fontosságát, és többször is említette az interkulturális kompetenciát, visszautalva a 2015-ös eseményekre, különösen az arab és közép-ázsiai menekültekkel való kommunikációra. Itt a nemi különbségeket is felhozta a férfiakkal való interakció nehézsége kapcsán. Megjelenik a nyelvtudás fontossága, a pszichológiai tudás, az együttműködési készség, az empátia és a semlegesség. A negatívumok között taglalhatók az érzelmi kihívások, különösen a menekült történeteinek meghallgatása – a gyermekkel menekülőket külön is említve –, a kulturális különbségek (átfedésben a fentebb említettekkel), a szervezési problémák és a fizikai leterheltség. Pozitív élményt jelentett T6-nak, amikor sikerült elfogadtatnia magát mint női tolmácsot más kultúrából érkező férfiakkal, illetve a hatóságok segítőkészségét is említette.

T6 is többfajta kategóriát alkalmazott a menekült megkülönböztetésére: a menekülteken és menedékkérőkön kívül egy alkalommal említette a menekülést mint cselekményt, megkülönböztetve azt a menekült státusztól mint fogalomtól: „Tehát hogy semmije nincs, mert egy darab papucsban jött, mert menekült. Nem menekült mint státusz, hanem mint cselekmény, szó szerint.” Ez azért is érdekes, mert a szakirodalom is felhívja a figyelmet erre a nyelvi megkülönböztetésre:

Eleve furcsa, hogy a magyarban a bevándorlót folyamatos (egyidejű), a menekültet viszont befejezett (előidejű) melléknévi igenév jelöli, és a köznyelvben ezekre az emberekre sem azt nem mondjuk, hogy menekülő, sem azt, hogy bevándorolt. Pedig egyáltalán nem biztos, hogy az a menekült, aki átlépte a magyar határt, sikeresen meg is menekült, mint ahogy a bevándorló sem feltétlenül jelen időben vándorol, hiszen a köznyelvben így hívjuk azt is, aki már évtizedek óta az országban él (Sik 2022: 9, kiemelés az eredetiben).

Arra a kérdésre, hogy részt vett-e már menekültügyi tolmácsolással vagy menekültügyi ismeretekkel kapcsolatos képzésen vagy workshopon, igennel felelt, és a jövőben is szívesen venne részt képzéseken.

A hat résztvevő által említett fő témákat és azok prevalenciáját a 9. táblázat összegzi. Itt végül csak azt a négy témát emeltem ki, amelyek valóban mind a hat résztvevőnél megjelentek, így nem jelennek meg a pozitív tapasztalatok, a menekültkategorikák és a T2 által felvetett új kutatási téma.

9. táblázat: A hat interjúán átívelő témák és azok prevalenciája

Témák/résztvevők	T1	T2	T3	T4	T5	T6	Összesen
szerepek	18	8	20	17	18	37	118
kompetenciák	24	16	11	29	29	23	132
negatívumok	16	12	2	12	10	22	74
szervezeti kapcsolatok	41	12	17	26	18	32	146
Összesen	99	48	50	84	75	114	470

4. Összegzés, következtetések

Az adatok alapján a négy kutatási kérdésre az alábbi válaszok adhatók:

4.1. Az első kutatási kérdés: Milyen szerepeket töltenek be a menekültügyi tolmácsok?

A szerepeket megvizsgálva elmondható, hogy mindegyik interjúalany betöltött egyéb szerepeket is a tolmácsszerepen kívül (koordinátor, védő, pszichológus, szervező, ügyintéző, kísérő, beugró, étel-/ruhaosztó, „fixer”, azaz mindenféle problémát megoldó személy). Hale (2008) tolmácsszerep-tipológiájába azonban nehéz besorolni a résztvevőket, mivel a pontosságról és a semlegességről nem adnak egyértelmű választ.

Ezzel kapcsolatban a lehetséges további kutatások irányát tekintve felvethető, hogy más tipológiát érdemes kialakítani a menekültügyi tolmácsokra, azon belül is különösen az önkéntes menekültügyi tolmácsokra. Továbbá érdemes lehet ezt kér-

dőívben is felmérni, ahol egy Likert-skálán egyértelműen be kell jelölnie a válaszadónak, hogy mennyire tartja fontosnak például az említett pontosságot és semlegességet. Az is elképzelhető, hogy az interjúprotokoll kiegészíthető a Hale (2008) által megadott szerepekre történő konkrét kérdéssel. És az is járható út lehet, hogy csak két szélsőséges esetet veszünk alapul Hale (2008) tipológiájából, a hatalommal rendelkező fél érdekének képviselője és a hatalommal nem rendelkező fél érdekének képviselője, és a kettő között egy skálán próbáljuk meg elhelyezni a tolmácsokat. Ez alapján mindegyik résztvevő közelebb áll a hatalommal nem rendelkező fél védelmezőjének szerepéhez, még ha ez nem érinti is a pontosságot. Ugyanis megítélésem szerint már önmagában az a tény, hogy térítésmentesen nemcsak tolmácsolást, hanem akár saját költségen és érzelmi tehertételt vállalva egyéb feladatokat is ellátnak, különösen akkor és azért, amikor és amennyiben nincsen megszervezve az állami ellátás, nehezen értelmezhető másként, mint hogy a gyengébb felet (az idegen nyelvű felet, aki ráadásul menekült lévén sokszor nincstelenül érkezik a fogadó országba) védelmezendőnek tekintik. Ezen az egyelőre csak képzeletbeli skálán egyébként T1 és T4 állna legközelebb a középponthoz, mivel ők hangsúlyozták leginkább a profizmust és az érzelmi bevonódás elkerülésének szükségességét.

4.2. A második kutatási kérdés: Milyen kompetenciákkal rendelkeznek a menekültügyi tolmácsok?

A leggyakrabban a nyelvtudást, a kulturális ismereteket, a szervezőkészséget, az empátiát, a semlegességet és a pszichológiai ismereteket említették. A nyelvtudást mind egyik résztvevő fontosnak tartja, és T5 kivételével a saját nyelvtudásukat (orosz, ukrán) megfelelőnek tartották. A szakterminológiával kapcsolatban azonban megfigyelhető, hogy egyik interjúalany sem említette magától a menekültek különböző kategóriáit kifejező terminusokat, úgymint oltalmazott, befogadott vagy menedékes, holott, mint láttuk, az ukrainai konfliktus elől menekülők az EU-s átmeneti védelmi mechanizmus alapján a magyar jogban menedékes jogállással rendelkeznek. Elhangzott ugyanakkor például a gazdasági menekült kifejezés, amely egy nem létező jogi kategória. Az interjúalanyok indoklása szerint nem volt szükség a szakterminológia ilyen szintű ismeretére, mivel nem annyira jogi kérdések merültek fel, főleg a menekültek megérkezését követő első időkben.

További közös vonás, hogy mivel mindegyik résztvevő rendelkezik tolmács végzettséggel, illetve képesítéssel, és gyakorló tolmácsokként is tevékenykednek, tisztában vannak a semlegesség fogalmával, illetve követelményével, azonban eltérően viszonyulnak hozzá. Az érzelmi hatások ellenére a résztvevők többsége úgy ítélte meg, hogy sikerült semlegesnek maradnia, amennyiben a semlegességet a tolmács szerepre vonatkoztatjuk, ugyanis az egyéb szerepek között van olyan, amely nem követeli meg a semlegességet (pl. koordinátor).

4.3. A harmadik kutatási kérdés: Milyen kihívásokkal szembesülnek az önkéntes menekültügyi tolmácsok?

Az adatok azt mutatják, hogy a negatívumok mellett a pozitívumok nem „jutottak be” a témák közé, mivel a fentebb kifejtett módszertan alapján csak azt tekintettem végül témának, amely mindegyik interjúán átívelő módon megjelent. T2 és T4 azonban, mint láttuk, nem említettek pozitív élményt. Mindebből arra következtethetünk, hogy a menekültek részére történő tolmácsolás nagy kihívást jelent a tolmácsoknak.

A negatívumok hierarchiájában egyértelműen az érzelmi megterhelés szerepel az első helyen. A magánéleti, egészségügyi és időbeli tényezők szintén említésre kerültek. T1-nél, T4-nél, T5-nél és T6-nál megjelenik az állami segítségnyújtás megszervezésének késlekedése mint kritikai elem.

4.4. A negyedik kutatási kérdés: Milyen menekültügyi tárgyú képzéseken vettek vagy vennének részt az önkéntes menekültügyi tolmácsok?

Arra a kérdésre, hogy részt vettek-e már menekültügyi tolmácsolással vagy menekültügyi ismeretekkel kapcsolatos képzésen vagy workshopon, T1, T2, és T6 válaszolt igennel. Ezeket többnyire civil szervezetek szervezték. Arra a kérdésre, hogy érdekelné-e őket menekültügyi tolmácsolással, menekültügyi ismeretekkel kapcsolatos képzés, workshop stb., T2 kivételével mind igennel feleltek (T2 idős korára hivatkozva nem venne részt ilyen fórumon). Ez igazolni látszik azt a célkitűzést, hogy a kutatás eredményei beépíthetők az oktatásba, különös tekintettel az Eljárási rendeletre, amely szerint például egységes tájékoztató füzet vagy útmutató útján a tagállamok kötelesek megismertetni a nemzetközi védelem iránti kérelmek értékeléséhez kapcsolódó alapvető fogalmakkal és terminológiával a tolmácsokat, illetve a kulturális közvetítőket.

Meglepő módon T2 nemcsak az ezzel kapcsolatos képzést, hanem a menekültügyi tolmácsolás kutatását sem tartja fontosnak, mivel az a tolmácsok munkájának csak egy kis szeletét teszi ki. Ehelyett kutatandó problémaként veti fel a tolmácsok védelmét, mivel többször is előfordult vele, hogy megfenyegette valamelyik fél egy bírósági perben, vagy az adatainak zártan kezelése nem történt meg. Ez azonban véleményem szerint nem von le a kutatás értékéből és hasznából, sőt, ezek a javaslatok is beépíthetők a közösségi tolmácsolás jogi szabályozásának reformjára vonatkozó elképzelésekbe.

4.5. Javaslatok további kutatásokra

Összességében elmondható, hogy a jelen pilotkutatás alapján a félig strukturált interjúkkal végzett kutatást alkalmasnak tartom további, hasonló kutatások alapjaként

felhasználni, és ezáltal alaposabban feltárni a menekültügyi tolmácsolás sajátosságait Magyarországon. A kvalitatív kutatás korlátjaként azonosítható, hogy az eredmények nem reprezentatívak a menekültügyi tolmácsok egész közösségére nézve, de az esettanulmányok alkalmasnak mutatkoznak a kutatásban résztvevő tolmácsok egyedi, sajátos eseteinek megértésére, saját szerepfelfogásuk feltárására (Golnhofer 2001: 23–24). Az pedig, hogy a résztvevők számos menekülttel és szervezettel hosszú távú kapcsolatot alakítottak ki, előrevetíti, hogy Kaczmarek (2010) modellje alapján a menekültügyi tolmácsolási esemény többi résztvevőjének (a menekült, a hatóság, a civilek stb.) a tolmácsról és a tolmácsolás minőségéről alkotott véleménye szintén kutatható az interjúk által. A T2 által felvetett probléma, miszerint a menekültügyi tolmácsolás a tolmácsok munkájának csak kis szeletét teszi ki, kvantitatív, kérdőíves felméréssel lenne kutatható.

Irodalom

- Baker, M. 2006. *Translation and Conflict. A Narrative Account*. London/New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203099919>
- Balogh K., Eszenyi R. 2025. From becoming an interpreter to adhering to a code of conduct: The standing of legal interpreters in Belgium and Hungary. *Across Languages and Cultures* Special issue. 95–109. <https://doi.org/10.1556/084.2025.01072>
- Braun, V., Clarke, V. 2006. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* Vol. 3. No. 2. 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Buda B. 1986. *A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei*. Budapest: Animula Kiadó.
- Csízér K. 2020. *Az angoltanárok motivációja: egy feltáró kutatás eredményei. Akadémiai doktori értekezés. Kézirat*. Budapest: ELTE BTK Angol-Amerikai Intézet Angol Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék. Elérhető: https://real-d.mtak.hu/1284/7/dc_1700_19_doktori_mu.pdf (utolsó letöltés dátuma: 2025.04.04.)
- Eszenyi R. 2022. Kérdőívek és interjúk a nyelvi közvetítés kutatásában. In: Klauzy K., Robin E., Seidl-Pécs O. (szerk.) *Bevezetés a fordítás és a tolmácsolás kutatómódszertanába I. Általános rész*. Budapest: ELTE FTT–MANYE Fordítástudományi Szakosztály. 77–91. <https://doi.org/10.21862/kutmodszertan1/5>
- Gile, D. 2009. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. John Benjamins Publishing. <https://doi.org/10.1075/btl.8>
- Golnhofer E. 2001. *Az esettanulmány*. Budapest: Műszaki Könyvkiadó. <https://digitalia.lib.pte.hu/hu/pub/golnhofer-e-az-esettanulmany-muszaki-bp-2001-565>
- Hale, S. 2008. Controversies over the Role of the Court Interpreter. In: Garcés, C. V., Martin, A. (eds) *Crossing Borders in Community Interpreting: Definitions and Dilemmas*. Netherlands: Benjamins. 99–121. <https://doi.org/10.1075/btl.76.06hal>
- Hale, S. 2015. Community interpreting. In: Pöchhacker, F. (ed.) *Routledge encyclopedia of interpreting studies*. Oxon, New York: Routledge. 65–69. <https://doi.org/10.4324/9781315678467>
- Hale, S., Napier, J. 2013. *Research Methods in Interpreting. A Practical Resource*. London/New Delhi/New York/Sydney: Bloomsbury. <https://doi.org/10.7202/1037771ar>

- Horváth I. (szerk.) 2017. *Tolmácsolás a bíróságon. Esettanulmányok a bírósági tolmácsolás gyakorlatából*. Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. <https://www.offi.hu/sites/default/files/media/files/tolmacsolas-a-birosagon.pdf> (letöltve: 2025. 02. 23.)
- Kaczmarek, L. 2010. *Modelling Competence in Community Interpreting: Expectancies, Impressions and Implications for Accreditation*. Unpublished PhD Thesis (Manchester: The University of Manchester). https://research.manchester.ac.uk/files/54593007/FULL_TEXT.PDF
- Károly K. 2022. A nyelvi közvetítés empirikus kutatásának módszerei. In: Klaudy K., Robin E., Seidl-Péché O. (szerk.) *Bevezetés a fordítás és a tolmácsolás kutatómódszertanába I. Általános rész*. Budapest: ELTE FTT–MANYE Fordítástudományi Szakosztály. 27–58. <https://doi.org/10.21862/kutmodszertan1/3>
- Mason, I. 2009. Dialogue Interpreting. In: Pöchhacker, F. (ed.) *Routledge encyclopedia of interpreting studies*. Oxon, New York: Routledge. 81–84. <https://doi.org/10.4324/9781315678467>
- Merlini, R. 2015. Dialogue Interpreting. In: Pöchhacker, F. (ed.) *Routledge encyclopedia of interpreting studies*. London/New York: Routledge. 102–107. <https://doi.org/10.4324/9781315678467>
- Németh A. 2024. Tolmácsokkal szembeni ügyfélelvárás az üzleti világban megrendelői perspektívából. *Alkalmazott Nyelvtudomány* 2024/3. Különszám. 114–134. <https://real.mtak.hu/id/eprint/215732>, <http://dx.doi.org/10.18460/ANY.K.2024.3.007>
- Puklus M. 2019. *A bírósági tolmácsolás nyelvi és nyelven kívüli tényezői, a bírói elvárások és a tolmács szerepe*. Doktori értekezés. Kézirat. Budapest: ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Program. <https://doi.org/10.15476/ELTE2019.080>
- Seidman I. 2002. *Az interjú mint kvalitatív kutatási módszer*. Budapest: Műszaki Könyvkiadó.
- Seresi M. 2024. Válaszutak a tolmácsolás kutatásában. In: Klaudy K., Robin E., Seidl-Péché O. (szerk.) *Bevezetés a fordítás és a tolmácsolás kutatómódszertanába II. Speciális rész*. Budapest: ELTE FTT–MANYE Fordítástudományi Szakosztály. 277–302. <https://doi.org/10.21862/kutmodszertan2>
- Sik E. 2022. *A migráció szociológiája 3.0*. Debrecen: Debreceni Egyetem Kiadó. Elérhető: <https://szociologia.tk.hu/uploads/files/sik-2022-migracio-szociologiaja-3.pdf> (utolsó letöltés dátuma: 2025.04.04.)
- Tipton, R., Furmanek, O. 2016. *Dialogue Interpreting. A Guide to Interpreting in Public Services and the Community*. London/New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315644578>
- Tóth J., Bernát A. 2022. Menekültválság 2022-ben Az Ukrajna elleni orosz agresszió menekültjeinek magyarországi fogad(tat)ása. In: Kolosi T., Szelényi I., Tóth I. Gy. (szerk.) *Társadalmi Riport 2022*. Budapest: TÁRKI. 347–367. <https://doi.org/10.61501/TRIP.2022.18>
- Ugróczy M. 2024. A tolmácsolás ingatag közjogi alapjai. *Magyar Jogi Nyelv* 2024/1. 14–25. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/7954454> (utolsó letöltés dátuma: 2025.02.23.)
- Wadensjö, C. 1992. *Interpreting as Interaction*. Linköping: Linköping University.
- Wadensjö, C. 2009. Community interpreting. In: Baker, M., Saldanha, G. (eds) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. 2nd ed. London: Routledge. 43–48. <https://doi.org/10.4324/9780203872062>

Melléklet

A tolmácsokkal folytatott félig strukturált interjú kérdései

1. Mióta dolgozik tolmácsként menekültekkel?
 - a) professzionális tolmácsként
 - b) önkéntes tolmácsként
2. Milyen nyelveken dolgozik tolmácsként?
3. Rendelkezik-e tolmácsképesítéssel?
 - a) Ha igen, hol és mikor szerezte?
 - b) Ha nem, akkor milyen egyéb végzettséggel rendelkezik, illetve van-e folyamatban ilyen irányú tanulmánya, vagy tervezi-e, hogy tolmács képesítést szerez? Ha igen, miért igen; ha nem, miért nem?
 - c) Hogyan készül(t) fel a menekültek/menedékkérők részére történő tolmácsolási esemény(ek)re?
4. Kik a megbízók? (*menekült/menedékkérő, menekültügyi hatóság, rendőrség, bíróság, fordítóiroda, civil szervezet, ügyvédi iroda, nemzetközi szervezet, egyéb*)
5. Milyen gyakran tolmácsol menekülteknek/menedékkérőknek?
6. Mikor tolmácsolt utoljára menekülteknek/menedékkérőknek?
7. Milyen helyszíneken tolmácsolt? (*pályaudvarok, buszállomások, közigazgatási szervek, rendőrség, bíróság, egészségügyi intézmény, ügyvédi iroda, egyéb*)
8. Sorolja fel, kérem, milyen nehézségekkel, kihívásokkal találkozott, amelyek a menekültügyi tolmácsolás sajátosságaiból fakadnak az egyéb tolmácsolási eseményekhez képest!
9. Ön szerint milyen képességekkel kell rendelkeznie a menekültek/menedékkérők részére tolmácsoló személyeknek?
10. Ön szerint mennyire fontosak az alábbiak a menekültügyi tolmácsok számára: semlegesség, jogi kompetencia, interkulturális kompetencia?
11. Tapasztalt-e olyan esetet, amikor a menekültek/menedékkérők jogai sérültek azért, mert nem jutottak megfelelő információhoz az anyanyelvükön, vagy egy általuk ismert másik nyelven, akár a tolmácsolás, akár az eljáró hivatalos személy/hatóság hiányosságai miatt?
12. A tolmácsolási eseményen kívül előfordult-e, hogy más szerepet is be kellett töltenie? (*kulturális mediátorként, segíteni a tolmácsolási helyzeten kívül, pl. kérdőívek kitöltésében, eligazodásban, telefonálásban, közlekedésben stb.*)
13. Részt vett-e már olyan képzésen, konferencián, szakmai fórumon, workshopon vagy egyéb rendezvényen, ahol a menekültügyi tolmácsok ré-

- szére menekültügyi szempontból releváns ismereteket (jogsabályokkal, terminológiával, pszichológiával stb. kapcsolatban) oktatnának?
14. Részt venne-e olyan képzésen, konferencián, szakmai fórumon, workshopon vagy egyéb rendezvényen, ahol a menekültügyi tolmácsok részére menekültügyi szempontból releváns ismereteket (jogsabályokkal, terminológiával, pszichológiával stb. kapcsolatban) oktatnának?
 15. Részt vett-e már olyan képzésen, konferencián, szakmai fórumon, workshopon vagy egyéb rendezvényen, ahol a menekültügyi tolmácsok és a menekültügyben érintett egyéb személyek és szervezetek (jogászok, hatósági tisztviselők, rendőrök, pszichológusok, civil szervezetek képviselői, egyéb önkéntesek stb.) találkozhatnak és tapasztalatokat, jó gyakorlatokat oszthatnának meg egymással?
 16. Részt venne-e olyan képzésen, konferencián, szakmai fórumon, workshopon vagy egyéb rendezvényen, ahol a menekültügyi tolmácsok és a menekültügyben érintett egyéb személyek és szervezetek (jogászok, hatósági tisztviselők, rendőrök, pszichológusok, civil szervezetek képviselői, egyéb önkéntesek stb.) találkozhatnak és tapasztalatokat, jó gyakorlatokat oszthatnának meg egymással?